

BEGRAAFPLAATSEN IN EUROPA

THEMA 32 - NAAMLOOS BEGRAVEN 1: DRENKELINGEN

Gestrand op 'veld van naamlozen', Nieuw graf voor naamloze doden, Laatste onbekende soldaat Grebbeberg geïdentificeerd.

Drie berichten uit de pers over naamloze doden op begraafplaatsen. Er wordt gezegd: zolang je naam genoemd wordt, ben je niet echt dood.

Maar hoe zit het dan met hen die naamloos zijn begraven: doodgeboren kinderen, drenkelingen, militair-

ren, slachtoffers van een misdrijf? Ook zij worden niet vergeten, want ze kregen een graf.

Aan naamloze kinderen, doodgeboren en ongedoopt, heb ik al eerder een thema gewijd: zie thema 6 'Kinderen die de wereld verlieten voordat zij erop waren'.

Deze keer over graven van **naamloze drenkelingen**.

LAMPEDUSA: 'VELD DER NAAMLOZEN'

In de Volkskrant van 11 mei 2001 verscheen een reportage over de laatste rustplaats van verdronken vluchtelingen in Italië. In een uithoek van de begraafplaats op het piepkleine Italiaanse eiland Lampedusa ligt een grafveld, dat door de eilandbewoners 'het veld der naamlozen' wordt genoemd. Hier liggen de graven van aangespoelde migranten. Het waren Afrikaanse en Arabische vluchtelingen die met wankele bootjes op zoek waren naar vrijheid en veiligheid, maar die omkwamen op zee en later aanspoelden op de kust van het eilandje.

Houten kruizen met soms slechts een nummer erop en verweerde kunstbloemen geven de plaats aan waar ze begraven liggen. Op de vraag aan de beheerder Simone Cardinale waarom er houten kruizen staan, terwijl de meeste migranten waarschijnlijk moslims zijn geweest, antwoordde hij: 'Voor ons maakt dat niets uit. God houdt van iedereen en iedereen verdient een waardige laatste rustplaats'.

Het is een tafereel dat vroeger vaker voorkwam op eilanden en in kustgebieden en waarvan naamloze graven en begraafplaatsen nog getuigen. Door de eeuwen heen zijn er veel drenkelingen uit zee aangespoeld op de Nederlandse kusten en eilanden. Tot ca. 1800 werden ze vaak in de duinen begraven. Later werd dit verboden en moesten drenkelingen begraven worden op een gemeentelijke begraafplaats. Hetzelfde gold voor drenkelingen uit de grote rivieren. Ze kregen een naamloos graf op de plaatselijke begraafplaats.

Soms werd voor drenkelingen een speciale begraafplaats aangelegd. Enkele voorbeelden.

SCHIERMONNIKOOG: VREDENHOF

Speciaal voor drenkelingen werd op Schiermonnikoog Vredenhof aangelegd, de begraafplaats voor verdronken zeelui en voor hen die uit twee wereldoorlogen aanspoelden. Van de in totaal 118 drenkelingen op deze kleine begraafplaats zijn er 45 naamloos gebleven. Toen in 1863 een Zweeds vrachtschip aan de grond liep bij Schiermonnikoog en de zeelui aanspoelden bij paal 7, werden ze in de duinen begraven. In 1906 werd weer een drenkeling gevonden, die tegenover het zogenaamde 'Zweedse kerkhof' werd begraven. Hetzelfde gebeurde met drenkelingen uit de Eerste Wereldoorlog, geallieerden en Duitsers.

Fredenhaf

*Yn de lete fan de dûne
fier fan hús yn fraimden greeuwn
Het so mannich múede swalker
hier in latste rastplaits feeuwn
De see noom him wal op,
mar wúe him toch net haude
Bracht him wier nooi de kust
der wes de stomper feeuwn
Soms troch brút geweld ferminkt,
maar liet ús derieuwr sweje*

*Syn nome faak net bekint
nach syn gebeurtegreeuwn
Ienfaudich is it graf,
maar ieuwral leit de stilte
Wat krimpe, in blom,
in strúk, in krús.
Hier sjongt de lets syn liet,
hier rieuwzje saft de halmen
Al is it in fraimdem greeuwn,
hy is tach feilich thús.*

Lambert Wiersma (uit: Herfststridden) ¹

In 1917 namen een aantal eilandbewoners het initiatief tot het stichten van drenkelingenbegraafplaats Vredenhof, waarvan de bekendste hotelhouder Sake van der Werff was.

In de Tweede Wereldoorlog steeg het aantal drenkelingen: zeelieden, geallieerde piloten, Franse soldaten uit Duinkerken die met de stroom mee hier belanden en Duitse soldaten.

Na de oorlog zijn er nog een aantal drenkelingen begraven, de laatste in 1968.

Ongeacht hun nationaliteit, religie of rang, heeft iedere drenkeling hetzelfde graf: een bed van schelpen binnen een stenen omlijsting met een eenvoudige steen.

AMRUM: FRIEDHOF DER HEIMATLOSEN

Op de Duitse Waddeneilanden Sylt, Amrum, Pellworm, Neuwerk en Spiekeroog bevinden zich begraafplaatsen voor naamloze, op de kust angespoelde lijken die niemand kon identificeren, maar die toch een graf kregen. Er werden verschillende namen voor gebruikt: Friedhof der Heimatlosen, Friedhof der Namenlosen, Seefahrerfriedhof of 'Drinkeldoden-Karkhof'.

Aan rand van het dorp Nebel op Amrum ligt het Friedhof der Heimatlosen, de begraafplaats der ontheemden, in 1906 gesticht door kapitein Carl V. Jessen. Boven de witte ingangspoort staat de tekst: *Es ist noch eine Ruhe vorhanden* (er is nog een rust voorhanden). Naast de ingangspoort staat een wit zuiltje, waarin je een bijdrage kunt doneren: *Zur Pflege des Friedhofs. Wer gibt der gebe gern* (voor het onderhoud van de begraafplaats. Wie geeft die geeft graag).

Er staat ook een Bijbeltekst op: *Tobias 1 Vers 20 - Die Erschlagenen und Toten begrab er sorglich* (de verslagenen en doden begroef hij met zorg).

De begraafplaats bestaat uit een rechthoekig veld, omgeven door een boomwal. Het begraafplaatsje telt in totaal 32 graven. Op eenvoudige houten kruisjes staat enkel de datum, het is de datum waarop het lichaam op het strand werd gevonden. Het oudste kruis meldt de datum 23.08.1906, de laatste datum is 04.06.1969. In het midden van de achterste rij staat een gedenkteken, waarop als troost voor de naamlozen staat: *Friedhof der Heimatlose. Lukas 10 Vers 20 - Freuet euch, dass eure Namen im Himmel geschrieben sind* (Begraafplaats der ontheemden. Verheugt u omdat uw namen staan opgetekend in de hemel).

Heimatlos

*Heimatlos! wie weh das klingt,
Namenlos ins Grab gesenkt,
Das kein Mutterarm umschlingt,
Dem kein Bruder Blumen schenkt.*

*Ach, im Wind, der diesen Stein,
Diesen Hügelsand umweht,
Wird manch banges Klagen sein
Das euch weinend suchen geht.*

*Aber reiht sich himmlisch schön
Nächstens oben Licht an Licht,
Laut's wie Trost aus jenen Höh'n:
Heimatlose seid ihr nicht.*

Gustav Falke (1853-1916,
tekst op gedenksteen op Neuwerk ²

WENEN: FRIEDHOF DER NAMENLOSEN

In Wenen ligt in het havengebied in Albern het kleine Friedhof der Namenlosen.

In 1854 vond daar de eerste bijzetting van een onbekend waterlijk plaats. Een waterkolk op de plaats waar het riviertje de Swechat in de Donau stroomt, dreef bij kilometerpaal 1918 naast allerlei drijfgoed ook telkens weer lichamen van verdronken mensen aan land. Het waren lijken, die vaak onherkenbaar geworden waren en waarvan men niet wist of kon achterhalen wie het waren. Ze kregen een eenvoudige begrafenis en werden op een meter van elkaar begraven zonder enige plechtigheid. Zo ontstond de eerste 'Leichenhof für Verunglückte'. De begraafplaats zelf werd telkens weer overstroomd, raakte na sluiting in 1900 in de vergetelheid en is vandaag de dag met bomen begroeid. Er rusten 478 slachtoffers van de Donau.

Het is te danken aan het Simmeringer districtshoofd Albin Hirsch, dat in 1900 met vrijwillige medewerking van arbeiders uit Simmeringen een tweede begraafplaats werd aangelegd, dat zich nu achter de schutsdam bevindt.

In 1935 kreeg de begraafplaats bij de versterking van de dam een stenen ommuring en een ronde begraafplaatskapel met kajuitraampjes. Op deze begraafplaats zijn 104 waterlijken begraven; van 61 weet men niet de naam.

'Namenlos'

*Tief im Schatten alter Rüstern,
Starren Kreuze hier am düstern
Uferrand.
Aber keine Epitaphe
Sagen uns, wer unten schlafe,
Kühl im Sand.*

*Still ist's in den weiten Auen,
Selbst die Donau ihre blauen
Woge hemmt.
Denn sie schlafen hier gemeinsam,
Die, die Fluten still und einsam
Angeschwemmt.*

*Alle die sich hier gesellen,
Trieb Verzweiflung in der Wellen
Kalten Schoß.
Drum die Kreuze, die da ragen,
Wie das Kreuz das sie getragen,
'Namenlos'.³*

Albrecht Graf Wickenburg (1839-1911)
gedicht bij de ingang

Toen in 1939 de grote graansilo's werden gebouwd, kreeg de stroom een andere richting en sindsdien zijn daar geen lijken meer aangespoeld. De laatste begrafenis vond plaats in 1940. Het 'Friedhof der Namenlosen' wordt echter zowel door de havenmaatschappij als door de stad Wenen onderhouden. Van 1939 tot zijn dood was het Joseph Fuchs (1906-1996), die de begraafplaats verzorgde en de graven onderhield; zijn zoon Joseph jr. zet zijn werk nu voort.

De graven zijn eenvoudige aarden heuvels, alleen aangegeven door een eenvoudig smeedijzeren kruis met een wit of zilveren corpus. Slechts weinig graven hebben een steen. De natuur speelt voor tuinman, vooral de klimop woekert. Bij de ingang hangt een gedicht van graaf Wickenburg.

Op de meeste bordjes op het kruis staat 'namenlos', 'unbekannt', 'männlich', 'weiblich' en misschien nog een datum, die van de dag waarop het lijk is aangespoeld. Hier en daar staat wel een naam op het kruis. Slachtoffers van moord, verongelukten, zelfmoordenaars, naamloos uit het water gehaald, onopgeloste moordzaken. De zelfkant van de maatschappij in een uithoek van de maatschappij.

Achter de begraafplaats kun je bij Gasthaus Zum Friedhof der Namenlosen een biertje drinken.

De volgende keer: naamloze militairen en andere naamlozen

vertaling van de gedichten

1. Vredenhof

*In de luwte van de duinen
ver van huis in vreemde grond
Heeft zo menig moede zwerver hier
een laatste rustplaats gevonden
De zee nam hem wel op, maar wou
hem toch niet houden
Bracht hem weer naar de kust waar
de stumper werd gevonden
Soms door bruto geweld verminkt,
maar laat ons daarover zwijgen
Zijn naam vaak niet bekend noch
zijn geboortegrond
eenvoudig is het graf, maar overal
ligt de stilte
Wat schelpen, een bloem, een struik,
een kruis.
Hier zingt de leeuwerik zijn lied, hier
ruisen zacht de halmen
Al is het in vreemde grond, hij is
toch veilig thuis.*

2. Ontheemd

*Ontheemd! hoe smartelijk dat klinkt,
naamloos in het graf neergelaten,
Door geen moederarm omvat, door
geen broer van bloemen voorzien.*

*Ach, in de wind die rond deze steen,
rond dit zandheuveltje waait,
het zal menige angstige klacht zijn,
die wenend op zoek naar jullie is.*

*Maar rijgt zich hemels mooi binnen-
kort boven licht aan licht aaneen,
en klinkt als troost uit den hoge:
ontheemd zijn jullie niet.*

3. Naamloos

*Diep in de schaduw van oude olmen,
staren kruisen aan de donkere
oeverrand.
Maar geen grafschriften
vertellen ons wie eronder slapen,
in het koele zand.*

*Stil is het in de verre omtrek,
zelfs de Donau bedwingt haar blau-
we golven.
Want ze rusten hier bij elkaar,
die door het water stil en eenzaam
zijn aangespoeld.*

*Allen die zich hier bij elkaar voegden
dreef de vertwijfeling in de koude
schoot der golven.
Daarom zijn de kruizen die daar
staan
als het kruis dat ze hebben gedra-
gen, 'naamloos'.*